

///// recenze //////////////////////////////////

Petr REZEK, *Husserlova věcnost. Spisy II*. Praha: Jan Placák – Ztichlá klika 2009, 128 stran.

Tomáš Holeček

Nakladatelství Jan Placák – Ztichlá klika vydalo v roce 2009 jako druhý svazek Spisů Petra Rezka soubor jeho přednášek o díle Edmunda Husserla. Jde o šest přednášek přednesených na Matematicko-fyzikální fakultě University Karlovy na podzim roku 1986. Kniha obsahuje anglické *Summary* a rejstřík; je dále doplněna několika přílohami s rozvrhy kurzů, dobovým plakátem a vzpomínkami profesora Petra Vopěnky na pořádání semináře a agenty tajné policie.

Jak naznačuje soubor příloh, kniha je asi zčásti míněna jako historický doklad. Přestože by historická úloha přednášek Petra Rezka o významných otázkách logiky a filosofie nepochybně zasloužila další zkoumání, přenecháme tento úkol povolanějším a zaměříme se v této recenzi na filosofické téma knihy.

První přednáška nazvaná *Čtení a věcnost* otevírá téma jeho zařazením do kontextu, uvedením vykládaných Husserlových spisů, ale především položením otázky po vztahu mezi dílem a textem,

resp. otázky po věcnosti čtení. Už na začátku autor ohlašuje rozlišení mezi uvedením do samotné filosofie a „jistými filosofickými otázkami“ nebo „reflexemi nad problémy vlastního vědeckého oboru“ (7). Je tedy zřejmé, že v přednáškách nepůjde o další, dnes poměrně snadno dostupné, odborně kritické zařazení a zpracování Husserlových knih, ale o vlastní filosofické myšlení. Tím se stávají tyto přednášky zajímavými a jako takové se je pokusíme v této recenzi sledovat.

To ale neznamená, že by se autor pustil bez jakéhokoli rozmýšlení do samotného tématu; musel se totiž nejprve vypořádat s tím, že Husserl stál v určité „pozici“ a že navíc všichni vědí, že tato „pozice“ byla následně jeho známým žákem opuštěna. Mohlo by se zdát, že toto zdůraznění „pozice“, uvedené jako překlad německého slova „*Grundstellung*“, autora beznadějně dovede k pouhé rekonstrukci opuštěných a proto vlastně minulých myšlenek. Není to ale tak. Autor se chce pokusit „s Husserlem a z Husserla vytěžit, co se pro daný problém vytěžit dá“ (8, zde i všude dál v citacích původní zdůraznění), a doufá, že dostatečná hloubka problému ukáže i meze „přístupu“, který tu slouží jako korelát „pozice“. Samotná otázka po věcnosti čtení je uvedena za prvé tím, že „myšlenky mohou padnout, ale dílo zůstává“ (8), a za druhé tím, že „čtu stále a vždy jen jednu knihu,

i když mohu měnit výtisky“ (12). Je tedy zřejmé, že v přednáškách půjde o otázku ideální jednoty jako něčeho, co patří k životu.

Toto autor promyslí s využitím především pátého *Logického zkoumání*. Uvede postupně tři aspekty Husserlova průlomu v tradici představované jeho učitelem Franzem Brentanem, z nichž první dva zmíní již v první přednášce. Nejprve jde o problém „intencionálního předmětu“, který se dá vyjádřit otázkou: je možné najít v prožívání jeho předmět? Autor na předvedené Husserlově záporné odpovědi ukazuje rozlišení jevu a prožívání a tím vlastně seznamuje čtenáře se zvoleným fenomenologickým „přístupem“. Jeho úkolem je „prožívání, jež se samo nejeví, ukázat“ (16). Fenomenologický „přístup“ tu je předveden ve svém, podle našeho mínění zásadním, rysu pouhého studia a popisu, nevyžadujícím – přinejmenším „domněle“ – „žádné rozhodnutí metafyzických otázek“ (17). V tomto smyslu pouhého popisu také musíme rozumět následně uvedené a později ve všech dalších přednáškách využívané „teorii reprezentace“, tj. rozlišení intencionálních a neintencionálních prožitků, v němž se ty první vztahují ke svému předmětu v zvláštním aktu „pojetí“ těch druhých (např. počítků nebo fantazmat) jako jeho reprezentantů. Aby ale nebyl zaměňován Husserlův přístup za empiricky psychologické

zkoumání, zdůraznil autor apriorní charakter tohoto rozlišení. S tímto popisným rozlišením si autor může položit hlavní otázku přednášek: „Jak je možné, že lze to či ono myslet v uplývajícím čase jako *totéž*? jak je možné, že dva reálně odlišní jedinci mohou něco pochopit jako *totéž*, i když se jejich reálné prožívání liší?“ (17) Uvedené rozlišení totiž otevírá cestu k tomu, aby ona jednotu, na níž se ptáme, byla nalezena právě ve zmíněných aktech „pojetí“.

Výklad prvního aspektu Husserlova průlomu v tradici uzavírá rozlišení trojího intencionálního obsahu: intencionálního předmětu, matérie a bytnosti. Zatímco matérie je způsob pojmání intencionálního předmětu, bytnost je spojení této matérie s kvalitou, která není součástí prožitku – kvalita je v přednášce uvedena jako možnost vynášení soudu, položení otázky atd. Toto rozlišení bude důležité při výkladu druhého aspektu Husserlova průlomu v tradici, který autor v přednáškách využije. Jde o odmítnutí slučitelnosti představy s perceptivní kvalitou. Na Husserlově příkladu odhaleného klamu, kdy zjišťujeme, že jsme viděli figurínu, ale považovali jsme ji za dámu, autor ukazuje, že ve vnímání není přítomná představa spolu s nějakým dalším doplněním kladení bytí jejího obsahu. Představa je totiž „kompletním“ aktem, tedy intencionální bytností, matérií i kvalitou

současně“ (21), a jako taková již nemůže být dále doplňována další kvalitou. Po předvedeném odmítnutí této tradiční myšlenky autor uvádí další důležité popisné rozlišení, k němuž toto odmítnutí vede: objektivace představou, v níž se „kompletní akt představování stává předmětem další představy“ (23) a která je dále a dále opakovatelná, se liší od objektivujících aktů, které se drží svého předmětu, resp. samy si dávají předmět, přestože se mohou lišit modifikací kvality (tj. kladením nebo nekladením) nebo diferenciací matérie (tj. nominalitou nebo predikativností). Autorovi toto rozlišení umožňuje spojit objektivaci představou s polovzdělaností, o níž říká: „Zaměřuje se výlučně na *akty* čtení, hodnocení, vyprávění a vnímání. Obvykle pouze na ty, které vykonali *jiní lidé*. Zaujímá však postoj k jejich *kompletním* aktům.“ (26). Do protikladu s touto polovzdělaností dává autor „věcné čtení“, které je objektivujícím aktem.

Druhá přednáška nazvaná *Třetí aspekt Husserlova fenomenologického průlomu* nejprve dosti rozsáhle rekapituluje předchozí výklad – což je nepochybně v žánru přednášky na místě. Výsledkem rekapitulace je rozvinutí myšlenek o věcnosti a nevěcnosti až k problematice kýčovitěho prožívání a kompilace jako příkladů nevěcnosti. Nevěcnost tu znamená z první přednášky známou objektivaci představou, tj.

ztrátu předmětu a jeho nahrazení kompletním aktem, pokud se toto děje na místě, kde by mělo jít o původní intencionální předmět. V kýčovitěm prožívání jde o prožitek kompletního aktu svého vlastního představování obrazu propleteného například s vlastními vzpomínkami. V kompilaci jde o kladení tezí vedle sebe podle toho, kdo je řekl, takže „nestojí samy za sebe, ale za ty, *kdo* je pronesl“ (31), případně jde o jejich opisování, ale ne o to, co tyto teze říkají. Kromě toho, že tím autor skvěle popsal dva neduhy polovzdělanosti, s nimiž se všichni potýkáme a mohli bychom se snad jen přít, zda jsou stále stejně rozšířené, nebo zda se dál a dál zhoršují, tím ukázal čtenářům cestu k fenomenologickému založení svých úvah ze své známé knihy vydané v devadesátých letech¹, na jejímž začátku se právě k tomuto místu výkladu vrací. V hlavní části třetí přednášky autor, trochu v rozporu (ovšem pro dobré filosofické přednášky charakteristickým) s jejím názvem, nevykládá třetí aspekt Husserlova průlomu v tradici, ale připravuje si pro uvedení tohoto průlomu půdu. Zabývá se blíže úlohou reprezentantů, tj. obsahů neintencionálních prožitků a ptá se, co je reprezentantem věcných souvislostí vymykajících se smyslovému vnímání. Tomuto

¹ Petr REZEK, *Filosofie a politika kýče*. Praha: OIKOYMENH 1991. Nyní svazek 1 *Spisů*.

obsahu říká spolu s Husserlem kategorie a aktu, který z tohoto obsahu dělá reprezentanta, říká kategoriální akt. Uvádí další popisné rozlišení: intuitivní reprezentaci neboli ustavování reprezentanta, „kdy reprezentanti nejsou vzhledem k předmětu libovolní“ (36), a signitivní reprezentaci, „kdy vztah k předmětu je volný“ (tamtéž). To, co je reprezentováno signitivně, je pouze míněno, toto mínění je ale v přechodu k intuitivní reprezentaci vyplněno díky krytí matérie obou aktů. Kategoriálním aktem pak je právě „pojetí“ tohoto vztahu mezi matériemi jako reprezentanta. Tím se autor dostává k aktům „pojímající“ ideální jednotu.

V třetí přednášce nazvané *Evidence a objev fenomenologické redukce* autor nejprve obsáhle a s citem ke čtenáři nebo posluchači, „který se jednoduše prožíváním odmítne zabývat“ (42), tj. který asi vychází z jiné filosofické tradice promyšlení základních otázek logiky a matematiky, vykládá Husserlův „přístup“ jako rekonstrukci a nikoli introspektivní zkoumání prožívání. V tomto výkladu se přitom opírá o rozlišování různých uchopení téhož a zachová prakticky všechno, čeho bylo v minulých přednáškách dosaženo. Sledování odlišení předváděného „přístupu“ od psychologismu ale není vůbec samoúčelné, vyústí konečně do nalezení třetího aspektu Husserlova průlomu

v tradici: odmítnutí ztotožňovat pojmové dvojice „vnitřní – vnější“ a „evidentní – neevidentní“. Zatímco první pojmová dvojice slouží k tradičnímu rozlišení fyzického a psychického, předváděný přístup k prožívání, který především rozlišuje různá uchopení nebo „pojetí“ téhož, umožňuje v prožívání oddělit to, co je evidentní, od toho, co evidentní není. Toto rozlišení využívá – již z předchozích přednášek známé – rozlišení intencionálního předmětu a obsahu: „V adekvátním vjemu pocítovaný obsah je zároveň předmětem vjemu, neznamená něco jiného, stojí sám za sebe. V neadekvátním vnímání prožívaný obsah a předmět se rozestupují, obsah reprezentuje, znázorňuje či předvádí předmět“ (49–50). Tento třetí aspekt průlomu v tradici podle autora anticipuje pozdější fenomenologickou redukci, otevírá nový „postoj“ k předmětnosti. Je tedy zřejmé, že ideální jednotu, o kterou nám jde, nám nemusí být „přístupná“ po způsobu rozlišení „vnitřní – vnější“.

Třetí přednáška končí orientačním přehledem struktury *Logických zkoumání* a vyznačením míst, která jsme v nich s autorem prošli. V prvních třech přednáškách, jejichž hlavní motivy jsme zmínili, autor předvedl většinu Husserlových popisných rozlišení, jež v knize uplatní. Dále se věnuje především interpretaci tato rozlišení využívajícího „přístupu“ k ideální jednotě.

Čtvrtá přednáška nazvaná *Idealita obecnin* je věnovaná především snaze interpretovat předvedený „přístup“ jako v hlubším smyslu slova „operacionální“. Tato interpretace je tím zajímavější, čím náročnější a čím víc zdánlivě se vzpírající prvky předvedeného „přístupu“ zdůrazňuje. Začíná poměrně snadným a pro jednoduchost výkladu schematickým odlišením Husserlova „pojetí“ intence a intencionality od scholastického užívání těchto výrazů: autor ukazuje, že v našich popisných rozlišeních si nevystačíme s běžným obrazem kauzálního působení založeným na vtiskávání do mysli, ať už je to vtiskávání v podobě duchovní nebo fyziologické. Následně opět rekapituluje – jak jsme již výše upozornili, pro žánr přednášky charakteristickým způsobem – dosavadní výklad, jenž jej dovede k problému, který se stane tématem interpretace. Jde o otázku „zkušenosti identity“, která je východiskem, tj. něčím, co je „nedokazovanou, protože nedokazatelnou daností“ (59). Tato zdůrazněná zkušenost právě vyžaduje „operacionální“ interpretaci. Autor na dalších Husserlových myšlenkách, především z prvního *Logického zkoumání*, týkajících se „ideální jednoty“, které tu ostatně čtenář seznámený s *Logickými zkoumáním* nejspíš už očekává, ukáže „přístup“ k ideální jednotě jako „výkon“: „Husserlova fenomenologie

není nějakým *prostým* nazíráním podstat, osvícením, které nám přestě naráz dává vhled do souvislosti, nýbrž [...] je zcela konkrétním *výkonem*, který lze dokonce rozložit do přesně sledovatelných kroků“ (60). Ovšem to, co se tímto výkonem odkrývá, nelze přímo popsat. Ideální jednotu autor vykládá jako něco, k čemu získáváme „přístup“ skrze jednotlivé příklady, které nejsou ideální povahy. To je předvedeno na problematice objektivních významů nezávislých na kolísání situace a subjektivních okolností. Abychom mohli jednotliviny minit jinak, než jen jako jednotliviny, musíme „proměnit své vědomí a vztáhnout se k nim *novým* způsobem, nově je pojmout, totiž jako *případy* neboli realizace druhu“ (65). K objektivním významům se tedy dostáváme aktem překročení jednotlivosti, což je to, co zakládá, tj. funduje kategoriální předmětnost. Toto překročení je naším „výkonem“, ovšem jeho výsledkem je něco platného nezávislé na nás. Podobně autor vyloží i postup získání obecniny, tj. ideace vytvářením fantazijních variant z Husserlova spisu *Zkušenost a soud*. „Věcnost“ je tady naším výkonem.

Pátá přednáška nazvaná *Explicace předpredikativní zkušenosti* tuto interpretaci prohloubí tím, že najde paralelu v zajímavém výkladu Platónova obrazu úsečky, a tím, že naopak odliší předvedený „přístup“ od tradičního platonismu. Ukazuje-li

nám autor jednotný výklad dobově a stylově tak vzdálených myšlenek, jen tím potvrzuje, že se v jeho přednáškách vůbec nesetkáváme s pouhým odborným podáním, ale s jeho vlastním chápáním otázky, která se v nich uplatňuje. Výklad Platóna vychází z odmítnutí představy o tom, že v dialozích lze najít původní učení o metafyzicky hypostazovaných dvou světech, z nichž jeden by byl vyhrazený pro ideje, resp. pro ideální jednoty, o které v přednáškách jde. Co v dialozích nacházíme, jsou jen příklady a doklady toho, že lze „měnit pozici a postoj ve zkoumání“ (71). Obraz úsečky je potom jedním promyšlením idejí „jako *ohledu*, který je předpokladem smysluplné mluvy“ (72), nikoli systematickou naukou – a to promyšlením, jehož strukturu částečně nacházíme i v předváděném „přístupu“, protože sleduje „navazující souvislost postojů“ (74, poznámka pod čarou odkazující na E. A. Wyllera jako na výkladový pramen). Autor nachází paralelu mezi vztahem třetí a druhé části úsečky a vztahem intencí uchopujících skupinu v názorové stejnosti a intencí uchopujících ideální jednot takto: „1. Husserlovu *ideativnímu* postupu odpovídá Platónovo vytváření matematických hypotéz; 2. Husserlově *fundaci* odpovídá vytváření hypotéz vůči předmětům z [třetí] oblasti uchopeným jako obrazy“ (76). Aby byla paralela dokonalejší a dalekosáhlejší, přirovná

autor přechod k první části úsečky k přechodu k *mathesis universalis* a úlohu ideje dobra k úloze rozumu. (Jako drobnou námitku tu uvedeme, možná spíše vůči redakci než vůči autorovi, že obrázek úsečky v knize není dobře nakreslený, protože její první a druhá část je stejně dlouhá.) Přechod k ideální jednotě, který byl jako „operacionální“ tématem čtvrté přednášky, je nyní ještě důrazněji předvedený jako „nový postoj“. Ten ale zpětně ustavuje postoj předchozí; to je předvedeno znovu na otázce ze spisu *Zkušenost a soud*, která se týká ustavování logické předmětnosti na základě předpredikativních souvislostí: „Každý nový postoj v naší hierarchii ustavuje předchozí oblast v tom, *čím* vlastně je. Ke zmíněnému ustavení ale nestačí čerpat prostředky pouze z ustavované oblasti, nýbrž je třeba v aktivitě ustavování nové oblasti založit též nové *ohledy*, které na předchozí úrovni nebyly obsaženy“ (78). Takovým novým postojem je i explikace věcné souvislosti. Nyní je tedy zřejmé, že ideální jednota není žádnou obecninou odloučenou „od příslušného postoje i od operace, kterou je zakládána“ (82) a předvedený „přístup“ se tedy liší od tradičního platonismu. Ideální jednota patří k životu.

Šestá přednáška nazvaná *Zkušenost a idealita* v jistém smyslu dokončuje autorovu vlastní interpretaci, můžeme ji ale vidět i jako otevření dalších otázek, kterými

bylo možné na kurz navázat, v uvedení fenomenologické redukce. Nejprve autor připomněl hlavní otázku přednášek – otázku po Husserlově díle jako ideální jednotě. Tím je fenomenologický „přístup“ už předveden nejen jako popisující a rozlišující, ale také ve svém dalším, podle našeho mínění zásadním, rysu jako sám sebe kontrolující: samotný „přístup“ je pro nás totiž dílem, k jehož ideální jednotě „přistupujeme“. Tím se také přednášky nenávratně vzdálily učebnicovému výkladu „přístupu“ jednoho určitého filosofa. Jaký máme k předvedenému „přístupu přístup“? Autor to ukazuje na Husserlových úvahách z doby po vydání *Logických zkoumání*, které se týkají vědomí soudu a sahají až k prvnímu dílu *Idejí*. V návaznosti na výchozí odmítnutí objektivace představou ve prospěch udržení intencionálního předmětu diferenciací matérie a modifikací kvality je odmítnuto obrazové vědomí jako základ soudu a charakter fantazie. Toto další zjemnění popisných rozlišení – v jistém smyslu v přednáškách výsledné a zásadní – zdůrazňuje roli modifikace vjemu při zachování předmětnosti. To je také rozdíl proti obrazu Platónovy úsečky, v níž „pojímáme nižší část jako obraz (odliku) vyšší části. Modifikace naproti tomu nespočívá v takovémto pojímajícím rozlišení, ale v *proměně* způsobu bytí předmětu“ (89). Modifikace může být dále a dále opakovaná, tj.

iterovatelná, nebo naopak neiterovatelná a lze ji nacházet ve fantazii i v časovém vědomí. Neiterovatelná modifikace se nazývá neutralizace a její zvláštní případ zcela vyřazuje kladení předmětu: „V této zásadnější neutralizaci se vztahujeme ke všem možným modifikacím, aniž bychom spolukladli jim příslušející bytí“ (90). Tím je nalezena půda pro samotný fenomenologický popis „přístupu“ k ideálním jednotám – poslední, „základní *nemodifikovaná* půda pro ostatní modifikace“ (93). „Husserlova věcnost“ je tedy „zaměření k poslednímu“ (*Ibid.*).

Přednášky jsou ještě doplněny dvěma exkurzy týkajícími se *Logických zkoumání*, a to k Husserlově deklarovanému „idealismu“ a k Husserlově kritice Huma.

Na závěr tedy zopakujeme své hodnocení. V přednáškách nejde o akademické, odborně kritické zařazení nebo převyprávění Husserlova díla, a už vůbec ne o nějaké dobové inspirace. Naopak, autor nám ukazuje, že právě přístup k dílu je něčím jiným než kompilací nebo kýčem a že je to téma zásadní a nepominutelné pro filosofii logiky a matematiky. Tím se řadí k té nejlepší tradici našeho myšlení v duchu fenomenologie. Současně nám tím ukazuje založení svých známých úvah o filosofii kýče, která tolik lidí ovlivnila. Sledováním postupu přednášek se setkáváme, podle našeho mínění, s hlavními rysy Husserlova